

SVENSKA FOLKET OM VÄLFÄRDSSTATENS OMSTRUKTURERING

LENNART NILSSON

Sammanfattning

Uppslutningen bakom den svenska välfärdsstaten är stor. Stödet för den offentliga sektorn är starkt och villigheten att sänka skatterna har långsiktigt sjunkit. Samtidigt har kritiken mot privatiseringar ökat markant under senare år. Det gäller såväl förslag om att bedriva mer av privat verksamhet inom vård och skola som inställningen till möjligheten att bedriva äldreomsorg och sjukhus i privat regi. Ställningstagandena präglas av ideologi och partisympati. Samtidigt bekräftas att det finns ett utbrett opinionsstöd för vinstbegränsningar och för ett förbud mot vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Det gäller oavsett hur individerna ställer sig till valfrihet inom dessa kärnverksamheter.

Välfärdens grundpelare beskrivs vanligen i termer av familjen, marknaden och staten – tre sfärer som gemensamt ansvarar för att tillhanda hålla service och skapa trygghet för landets medborgare (Esping-Andersen, 2002, 2009). Förhållandet mellan de tre pelarna skiljer sig mellan olika länder beroende på de enskilda ländernas historiska kontext. Inom forskningen har tre typer av välfärdsstater urskilts: den liberala, den konservativa samt den universella. I den första ingår länder som USA och Storbritannien, medan arketyper för den andra är Tyskland. Och i den tredje gruppen återfinns Sverige tillsammans med övriga nordiska länder, vilka karakteriseras av en generell välfärdspolitik och en stark välfärdsstat (Esping-Andersen, 1990; Johansson, Nilsson & Strömberg, 2001; Lindbom 2011). Utmärkande för välfärdsstaten är att den offentliga spelar en central roll för att garantera befolkningens sociala trygghet. I sitt klassiska arbete *The Three Worlds of Welfare Capitalism* framhåller Esping-Andersen (1990) de sociala rättigheternas kapacitet till ”*de-commodification*”, det vill säga deras förmåga att göra medborgare oberoende av de rena marknadskrafterna. Denna utgångspunkt kom dock att förskjutas under senare delen av 1900-talet. Exempelvis genomfördes i Storbritannien och USA nyliberala förändringar under 1980-talet som stärkte marknadskrafterna och reducerade den offentliga inflytandet genom nedskärningar och privatiseringar med omfattande skattesänkningar. De nyliberala idéerna utövade inflytande på politiker i andra länder och utvecklingen i de anglosaxiska länderna påverkade förhållandena på många håll.

Studier pekar dock mot att det inte är globaliseringen i sig som drivit fram förändringar av välfärdssystemen i olika länder – det är istället interna faktorer som

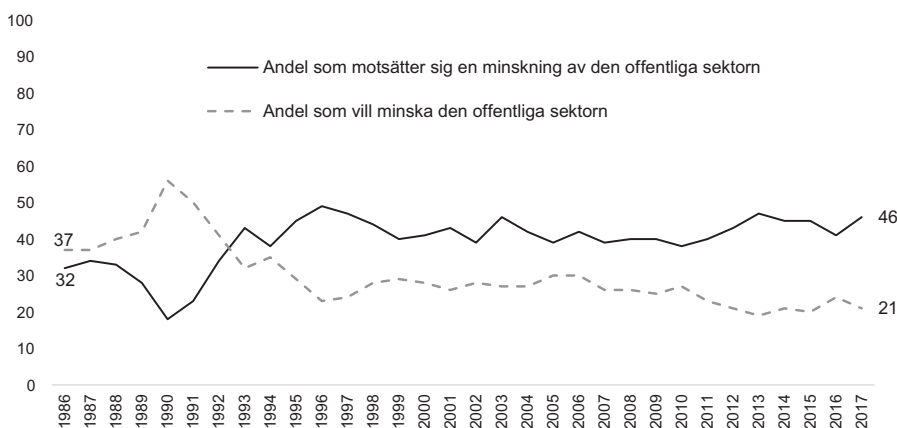
är avgörande (Pierre, 2013). För svensk del skapade den djupgående ekonomiska krisen i början av 1990-talet grogrund för långtgående krav på förändringar med de nyliberala idéerna som förlaga. Under 1990-talet påbörjades så en omstrukturering av den offentliga sektorn med nedskärningar, skattesänkningar och privatiseringar med kommersiella aktörer som utförare av skattefinansierad vård, skola och omsorg.

Bland politiska aktörer har åsikterna om den offentliga sektorns storlek och om vem som bör stå som utförare för olika verksamheter skiftat. Men hur har opinionsläget egentligen sett ut bland den svenska allmänheten? I vilken riktning pekar välfärdsoptionen idag och i vilken mån har den förändrats över tid? Dessa frågor ligger i fokus för det här kapitlet. SOM-institutets långa undersökningsserie erbjuder unika möjligheter att studera skiftningar i den svenska befolkningens inställning till offentlig sektor, skatter, privatisering samt vinster i välfärden. Med utgångspunkt i dessa fyra avseenden analyserar kapitlet allmänhetens åsikter om den svenska välfärdsstaten.

Allmänhetens inställning till den offentliga sektorns storlek

Sett över tid har svenskarnas inställning till den offentliga sektorns storlek tydligt varierat beroende på hur situationen i det omgivande samhället. Sedan mitten av 1980-talet har relativt stora opinionsförskjutningar ägt rum i synen på offentlig sektor (figur 1). Fram till 1988 var opinionsläget förhållandevis stabilt och tudelat med ungefär lika många som ville behålla som ville minska den offentliga sektorn.

Figur 1 Svenska folkets inställning till offentlig sektor 1986–2017 (procent)

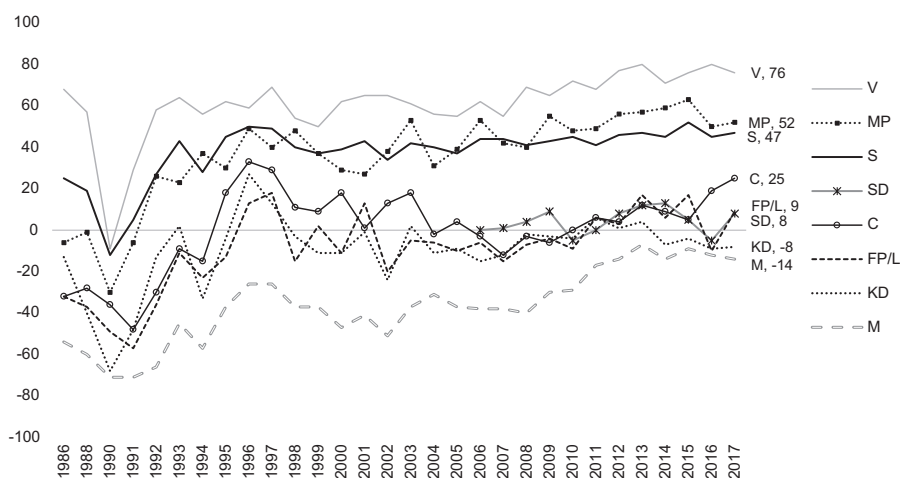

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga som besvarat frågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2017.

År 1990 var det tre gånger så många som ville skära ner den offentliga sektorn som motsatte sig en minskning (jfr Hadenius & Nilsson, 1991). Därefter vände trenden på kort tid och 1993, då underskottet i den offentliga sektorns finanser var som störst, rådde för första gången övervikt för de som motsatte sig en minskning. Under de följande åren ökade uppslutningen bakom den offentliga sektorn och 1996 fanns ett påtagligt gap mellan dem som vill bevara en stor offentlig sektor och de som vill minska densamma. Med en förbättrad samhällsekonomisk situation under senare delen av 1990-talet minskade skillnaden gradvis fram till 1999. Därefter var opinionsläget förhållandevis stabilt under de följande tio åren med små variationer från år till år och med en klar övervikt för de som inte vill minska sektorn. Efter 2010 har stödet för den offentliga sektorn ökat markant och det är 2017 dubbelt så många som inte vill se en minskning jämfört med andelen som vill minska sektorn.

Figur 2 Svenska folkets inställning till den offentliga sektorn och partisympati 1986–2017 (balansmåt)

Kommentar: De svarande fick ta ställning till förslaget 'Minska den offentliga sektorn' med svarsalternativen 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen dåligt förslag minus andelen bra förslag och varierar mellan +100 (alla vill bevara sektorns storlek) och -100 (alla vill minska sektorns storlek). Partisympati avser bästa parti generellt.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1986–2017.

Inställningen till att minska den offentliga sektorn har haft en klar koppling till vänsterhögerskalan liksom till vilket parti respondenterna uppger sig sympatisera med. I figur 2 visas balansmåt för respektive partis sympatisörer,

vilka visar att Vänsterpartiets sympatisörer genomgående har varit mer positiva till att behålla nuvarande storlek på den offentliga sektorn, medan Moderaternas sympatisörer varit mest benägna att vilja minska sektorn. Balansmålet anger här andelen som anser att det är ett dåligt förslag att behålla nuvarande storleken på den offentliga sektorn minus andelen som menar att det är ett bra förslag. Om värdet hamnar på skalans plussida dominerar i det här fallet andelen som menar att sektorns storlek ska bevaras, medan ett minusvärde innebär en dominans för uppfattningen att storleken bör minskas.

Jämfört med utfallet 1990 går det att skönja en successiv ökning i stödet för behålla storleken på den offentliga sektorn bland partisympatisörer på vänsterkanten, medan den kritiska inställningen har mildrats något bland partisympatisörer på högerkanten. Resultatet är rimligen en konsekvens av de faktiska förändringar som har skett av offentlig sektor sedan början av 1990-talet. Centerpartiets sympatisörer har under de senaste åren blivit något mer negativa till en minskad offentlig sektor, och för flera andra partiers sympatisörer befinner sig åsiktsbalansen numera strax över (L och SD) respektive strax under (KD och M) balanspunkten, vilket innebär att det är relativt jämnt fördelat mellan andelen som vill behålla nuvarande omfattningen av offentlig sektor som vill minska den bland de borgerliga partiernas sympatisörer (figur 2).

Mot bakgrund av denna redovisning av svenska folkets inställning till de totala offentliga insatserna och hur denna förändrats över tid, kommer följande avsnitt att granska inställningen till sektorns finansiering genom skatter samt till förändringar av dess gränser genom privatiseringar med fokus på dagens situation.

Medborgarnas syn på skatter och privatisering

När det gäller inställningen till den svenska skattenivån visar 2017 års nationella SOM-undersökning på en klar skiljelinje mellan de politiska blocken. Allianspartiernas sympatisörer är tillsammans med Sverigedemokraternas sympatisörer betydligt mer positivt inställda till att sänka skatterna, medan Vänsterpartiets respektive Miljöpartiets sympatisörer motsätter sig skattesänkningar (tabell 1). Socialdemokraternas sympatisörer är däremot mer splittrade i frågan, då andelen som motsätter sig sänkningar av skatten är marginellt större än andelen som tycker att det är ett bra förslag med skattesänkningar.

Sett över tid har det i de nationella SOM-undersökningarna skett en tydlig nedgång i andelen som tycker att det är ett bra förslag att sänka skattenivåerna i Sverige mellan 1999 och 2017 (Martinsson & Andersson, 2018; Nilsson, 2017). Äldre studier av befolkningens inställning till skatter har pekat mot att det rent allmänt funnits en uppfattning om att skatterna varit för höga; framför allt gällde det marginalskatteerna före den stora skattereformen i början på 1990-talet. Dock gjorde majoriteten under 1980- och 1990-talen bedömningen att skatterna var

rimliga i relation till förmånerna (Vogel, 1970; Åberg, 1993). Samtidigt har resultat från *Välfärdsstatsundersökningarna* 1986–2010 visat att den kollektiva såväl som den individuella viljan att betala välfärdsåtgärder med skatter varit hög i Sverige (Svallfors, 2013).

Även i privatiseringsfrågan framträder tydliga ideologiska och partipolitiska kopplingar i allmänhetens bedömningar. När det gäller vård och omsorg är samstämmigheten stor mellan S-, MP- och V-sympatisörer som är motståndare till privatiseringar inom äldreomsorg och sjukvård och stöder en stopplag för vinstdrivna företag inom sjukhusvården. Också bland flera av de borgerliga partiernas sympatisörer är stödet för fortsatta privatiseringar svagt med balansmåt kring noll; det gäller framför allt för sjukvården och äldreomsorgen, men också inställningen till en stopplag (tabell 2). Det enda parti där det finns en viss övervikt för att vilja bedriva med av sjukvården i privat regi är Moderaterna. M-sympatisörerna är tillsammans med KD-sympatisörerna också de enda partierna där fler vill låta privata aktörer svara för äldreomsorgen och L-sympatisörerna vill inte förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus. Sverigedemokraternas sympatisörer drar generellt mer åt vänster än åt höger i dessa frågor, då de ställer sig kritiska mot att öka privatiseringen inom vård, skola och omsorg.

Tabell 1 Partisympati och inställning till skatterna respektive privatisering 2017 (balansmätt)

	V	S	MP	C	L	KD	M	SD	Total
Sänka skatterna	-66	-4	-27	+26	+35	+45	+56	+53	+18
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	-81	-60	-63	+3	-4	+2	+11	-21	-31
Satsa mer på friskolor	-77	-61	-42	-22	-18	+4	0	-31	-35
Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus	+81	+49	+66	-3	-21	-6	-3	+4	+25
Låta privata företag svara för äldreomsorg	-85	-65	-61	-1	+1	+21	+11	-15	-32
Låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna	+62	+53	+35	+39	+51	+40	+27	+40	+43

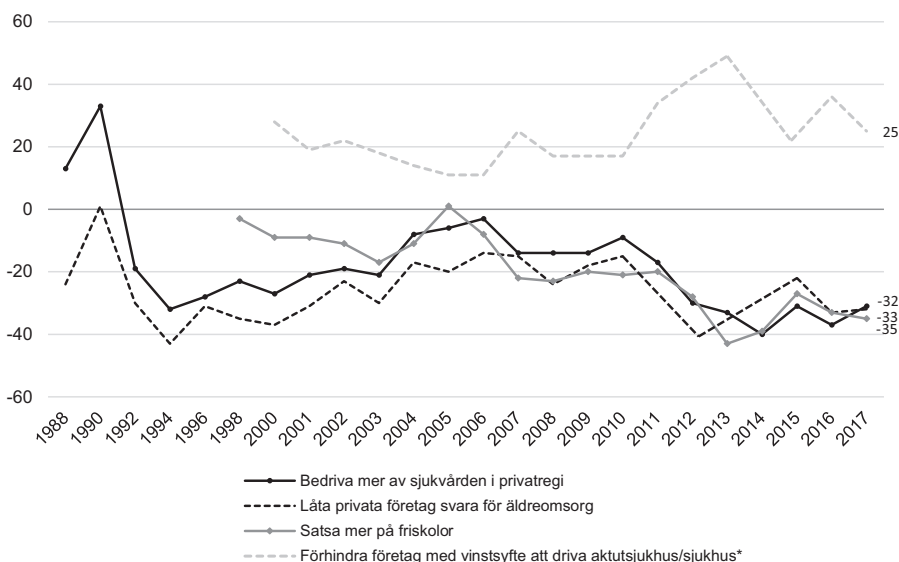
Kommentar: Svarspersonerna har fått ta ställning till förslagen i tabellen. Svartalternativen var: 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och varierar mellan +100 (alla svarar bra förslag) och -100 (alla svarar dåligt förslag).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2017.

För samtliga partisympatisörer gäller dock att det finns en tydlig övervikt för förslaget att låta staten ta över ansvaret för skolan från kommunerna (tabell 2). Vissa nivåskillnader förekommer visserligen, där V- och S-sympatisörer är mest benägna att göra denna bedömning, medan M-sympatisörerna inte befinner sig på riktigt samma höga nivå.

För inställningen till friskolor har mönstret varit delvis annorlunda men 2017 är sympatisörerna till alla partier emot att satsa mer på friskolor utom bland M och KD där lika många är för som emot (Se Lindblad, Nilsson & Lindblads kapitel i föreliggande volym).

Figur 3 Svenska folkets inställning till förslag om privatisering av offentlig verksamhet 1988–2017 (balansmätt)

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslagen i figuren. Svarealternativen var: 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. *Sedan 2004 avser frågan sjukhus. I procentbasen ingår samtliga svarande som besvarat hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och varierar mellan +100 (alla svarar bra förslag) och -100 (alla svarar dåligt förslag).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 1988–2017.

Sett över tid visar de nationella SOM-undersökningarna att förändringen av attityden till privatisering följer samma huvudmönster som inställningen till den offentliga sektorn som helhet (jfr Nilsson, 2016). Runt mitten av 1990-talet skedde en markant nedgång i stödet för att bedriva mer av sjukvården respektive

äldreomsorgen i privat regi (figur 3). Därefter skedde något av en återhämtning i opinionen, även om den generella bilden fortsatt var en kritisk bild av privatiseringen av vård, omsorg och skola. Opinionen har därefter återigen sviktat nedåt sedan 2010. För förslaget om att förhindra företag med vinstsyften att driva sjukhus (före 2004: akutsjukhus) är mönstret är spegelvänt jämfört med övriga förslag, vilket innebär att andelen som menar att det är ett bra förslag att förbjuda vinstdrivna företag som sjukvårdsaktörer har varit lågt under samma period som stödet för ökad privatisering varit högre, och omvänt mycket högt under perioder då stödet för privatisering varit mycket lågt.

Väljarna tycker till om vinster i välfärden

Vinster inom välfärden har under senare år blivit en av de mest ideologiskt laddade och omdebatterade politiska frågorna. På nationell nivå har ställningstagandena långt ifrån varit kristallklara inom partierna. Vänsterpartiet har exempelvis sedan länge krävt förbud mot vinster i välfärden och Socialdemokraterna har tagit ställning för begränsningar i möjligheterna till vinstuttag bland privata utförare (jmf Socialdemokraterna, 2017). Även Landsorganisationen (LO) har varit pådrivande i frågan om vinster i välfärden (LO, 2017). Miljöpartiet som tidigare haft en liberal friskolepolitik ändrade runt 2012 uppfattning i frågan, och de rödgröna partierna träffade efter valet 2014 en överenskommelse om en välfärd utan vinstintresse. Med utgångspunkt i uppgörelsen tillsatte regeringen i mars 2015 utredningen *Ett nytt regelverk för offentlig finansiering av privata utförda tjänster* (Regeringen, Dir. 2015:22). Parallellt med de rödgrönas överenskommelse florerade det kritik internt hos Sverigedemokraterna då ledande partiföreträdare visade sig ha haft kontakt med flera näringslivsorganisationer i frågan om vinster i välfärden (Dagens Industri, 2015-09-15). I mars 2018 lämnade en av riksdagsledamöterna Sverigedemokraterna med motiveringen att riskkapitalister fått påverka partiets inställning i välfärdspolitiken (Aftonbladet, 2018-03-27).

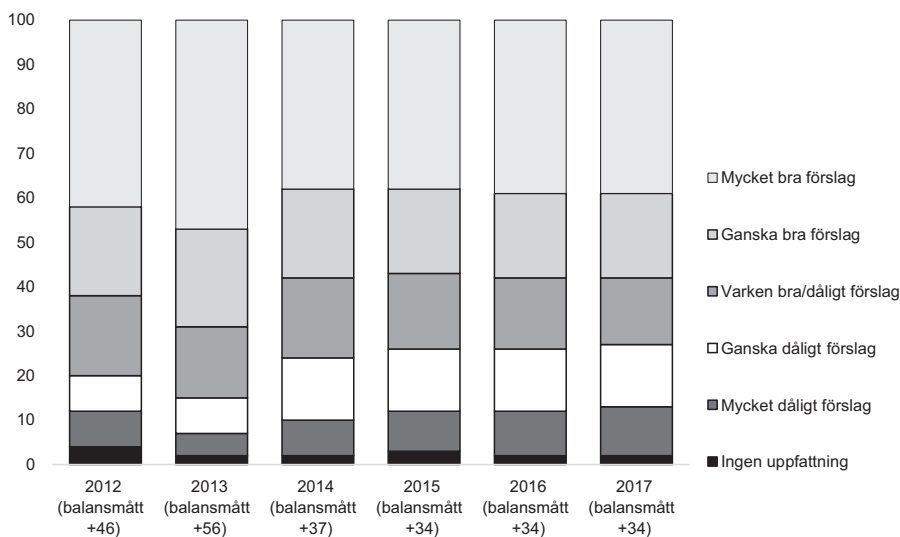
De borgerliga partierna har å sin sida valt att gemensamt betona att valfrihet förutsätter privata alternativ och därmed också vinstdrivande verksamhet och att effektiviteten främjas av privat företagsamhet inom välfärdssektorn. Det har förekommit en intern debatt mellan allianspartierna i riksdagen men 2017 efterlyste ledande företrädare för allianspartierna i ett debattinlägg en långsiktig överenskommelse om välfärdens villkor men utan vinstbegränsningar (Svenska Dagbladet, 2017-04-23).

I november 2016 lades betänkandet *Ordning och reda i välfärden*, SOU 2016:78, fram, vilket innebar förslag om en rad skärpningar av regelsystemet avseende tillstånd, uppföljning och kontroll. Förslaget innebar inte något direkt förbud mot vinstutdelning utan avsåg istället införa en begränsning av vinsten till högst sju procent av det operativa kapitalet utöver statslåneräntan i syfte att förhindra ”övervinster”. Betänkandet väckte intensiv debatt, där allianspartierna, näringslivet

och de privata företagens organisationer krävde att betänkandet skulle förkastas i sin helhet. Debatten fick förnyad intensitet i mars 2017 då rapporten *Dags för omprövning* presenterades (Molander, 2017).

Under 2017 lade regeringen, trots kritik från Lagrådet, fram en proposition om att begränsa vinsterna i välfärden (Prop. 2017/18:159). Propositionen var del av en överenskommelse med Vänsterpartiet och avsåg skola och omsorg. I korthet föreslog propositionen att det ska krävas tillstånd att bedriva offentligt finansierad verksamhet inom skola och omsorg och att verksamheten bara ska kunna bedrivas av juridiska personer, dock med särskilda regler för idéburna organisationer. Den innebär inte ett förbud mot vinstutdelning utan det tillåtna rörelseresultatet ska enligt förslaget beräknas som en avkastningsränta på operativt kapital.

Figur 4 *Inställning till förslaget om att vinstutdelning inte ska tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg 2012–2017 (procent, balansmätt)*

Kommentar: Svarepersonerna har fått ta ställning till förslaget i figuren. Svarsalternativen var: 'mycket bra förslag', 'ganska bra förslag', 'varken bra eller dåligt förslag', 'ganska dåligt förslag' och 'mycket dåligt förslag'. I procentbasen ingår samtliga svarande utom de som avstått från att besvara hela frågesviten om aktuella förslag. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och varierar mellan +100 (alla svarar bra förslag) och -100 (alla svarar dåligt förslag).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2012–2017.

Frågan om vinster i välfärden är således mycket politiskt kontroversiell, där de politiska partierna, fackliga organisationer och andra intresseorganisationer tagit

ställning och det föreligger ett omfattande utredningsmaterial som ligger till grund för den intensiva debatten. Men vad tycker egentligen svenska folket i denna fråga? SOM-institutet har sedan 2012 undersökt svenska folkets åsikter om vinster i välfärden, bland annat genom det generella påståendet *Vinstutdelning skall inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. Frågan avser uttryckligen vinstutdelning med angivande av de tre kärnområdena inom skattefinansierad välfärd och dess formulering beskriver ett långtgående alternativ till nuvarande förhållanden, som medger vinstutdelning. I samband med 2012 års mätning uppgav drygt 60 procent av den svenska allmänheten att det var ett mycket eller ganska bra förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad verksamhet på de tre kärnområdena (figur 4). Opinionsen har som synes hållit sig ytterst stabil i frågan under perioden 2014–2017 (jfr Nilsson, 2017).¹

Tabell 2 *Partisypati och inställning till förslaget att vinstutdelning inte ska tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg 2012–2017 (balansmått)*

	V	S	MP	C	FP/L	KD	M	SD	Totalt
2012	+77	+58	+61	+30	+21	(+52)	+32	+40	+46
2013	+86	+70	+64	+43	+38	(+35)	+43	+45	+56
2014	+87	+67	+62	+8	+3	(-3)	-10	+46	+36
2015	+86	+65	+66	+11	-10	(+28)	+2	+23	+34
2016	+96	+57	+65	+20	+9	(-3)	+6	+28	+34
2017	+80	+58	+67	+11	-2	0	-6	+21	+34
Minsta antal svar	111	569	67	212	92	51	261	229	1 799

Kommentar: Partisypati avser bästa parti. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och varierar mellan +100 (alla svarar bra förslag) och -100 (alla svarar dåligt förslag).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2012–2017.

I den politiska debatten och i riksdagen finns klara blockskillnader som legat till grund för de politiska besluten på detta område. Det har funnits en stor samstämmighet bland allianspartierna medan de rödgröna partierna har varit mer oeniga i frågan (Nilsson, 2017). På medborgarnivån är mönstren dock annorlunda. I tabellen nedan redovisas utvecklingen av vinstutdelningsopinionen först för partisympatisörer under åren 2012–2017. Bland samtliga partiers sympatisörer fanns 2012 en övervikt som ansåg att det var ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning. År 2017 har situationen förändrats något, då framför allt bland Allianspartiernas sympatisörer. Såväl bland sympatisörer till Liberalerna och Moderaterna kan noteras en förändring i riktning mot större splittring i frågan, då andelen som menar att det

är ett dåligt förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg är ungefär densamma som andelen som menar att det är ett bra förslag (tabell 2). Också bland Centerpartiets och Sverigedemokraternas sympatisörer har andelen som menar att det är ett dåligt förslag ökat på bekostnad av andelen som menar att det är ett bra förslag, dock råder det fortfarande övervikt för den senare uppfattningen. Bland sympatisörer till Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet har åsiktsbalansen förblivit relativt intakt över tid.

Det råder begränsade skillnader mellan olika socioekonomiska grupper i fråga om inställningen till vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Kvinnor är något mer positiva till vinstförbud (tabell 3). När det gäller ålder och utbildning är det små skillnader. Även när det gäller yrkessektor och medborgarskap är skillnaderna förhållandevis små och detsamma gäller var i landet svarspersonerna är bosatta. Det kan i sammanhanget noteras att boende i Stockholmsområdet inte avviker i detta avseende trots att privatiseringarna gått längre i Stockholms stad och Stockholms läns landsting än i andra delar av landet med långtgående överlåtande av vårdcentraler till privata utförare och maktskiftet i landstinget 2006 med ny ideologisk inriktning blev avgörande för att offentlig privat samverkan valdes för Nya Karolinska Sjukhuset (Sundström, 2018). Sett till subjektiv klasstillhörighet är däremot arbetare och tjänstemän mer positiva till ett vinstförbud än högre tjänstemän och företagare. Företagare är den enda grupp där det 2017 är fler som tycker att det är ett dåligt förslag att förbjuda vinstutdelning.

Tidigare undersökningar har visat att det i den svenska befolkningen funnits ett starkt stöd för valfrihet inom sjukvård, äldreomsorg, barnomsorg och skola (Nilsson 2014). Trots detta starka stöd har det bland dem som bedömt det vara mycket viktigt med valfrihet ändå varit över 60 procent som ansett att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg. Och bland dem som bedömt att det inte alls är viktigt med valfrihet har det varit hela nio av tio som ansett att vinstutdelning bör förbjudas (Nilsson 2014). Det förefaller således råda en relativt enhetlig uppfattning i den svenska befolkningen om att det inte bör vara tillåtet med vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg.

Svenska folket om välfärdsstatens omstrukturering

Under de senaste årtiondena har omfattande förändringar av den svenska välfärdsstaten genomförts. Socialdemokratiska regeringar under 1980-talet decentraliserade och avreglerade och borgerliga regeringar har med början under 1990-talet minskat den offentliga sektorn, sänkt skatterna och privatiserat, främst inom tjänstesektorn. Under den ekonomiska krisen på 1990-talet fattade dåvarande regeringen beslut som kom att innebära djupgående förändringar av den svenska välfärdsstaten med öppnandet för privata aktörer inom vård, skola och omsorg. Tidigare hade produktionen av den offentligt finansierade verksamheten nästan

Tabell 3 *Inställning till förslaget att vinstutdelning inte ska tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg, efter kön, ålder, utbildning, subjektiv klass, yrkessektor, boendeområde och medborgarskap 2017 (procent, antal och balansmätt)*

		Bra förslag	Varken bra/dåligt	Dåligt förslag	Ingen åsikt	Minsta antal svar	Balansmätt
Samtliga		58	15	25	2	1 799	+33
Kön	Kvinna	60	17	20	3	948	+40
	Man	56	13	30	1	847	+26
Ålder	16–29 år	50	22	23	5	281	+27
	30–49 år	59	15	24	2	506	+35
	50–64 år	61	11	26	2	450	+35
	65–85 år	59	14	24	3	562	+35
Utbildning	Låg	59	18	18	5	275	+41
	Medellåg	58	16	24	2	534	+34
	Medelhög	59	15	24	2	402	+35
	Hög	58	12	29	1	521	+29
Subjektiv klass	Arbetare	65	15	18	2	724	+47
	Tjänstemän	62	13	24	1	605	+38
	Högre tjänstemän	46	12	42	0	158	+4
	Företagare	31	17	49	3	134	-19
Yrkessektor	Statlig	63	14	22	1	203	+41
	Kommunal	62	14	22	2	374	+40
	Region	65	11	22	2	126	+43
	Privat	56	15	27	2	882	+29
Boendeområde	Sthlm, Gbg, Malmö	60	10	27	3	270	+32
	Stad/större tätort	60	15	23	2	907	+37
	Mindre tätort	54	19	25	2	299	+29
	Ren landsbygd	57	17	25	1	269	+32
Medborgarskap	Svensk	59	14	25	2	1 641	+34
	Utländskt el. dubbelt medborgarskap	51	18	23	8	132	+28

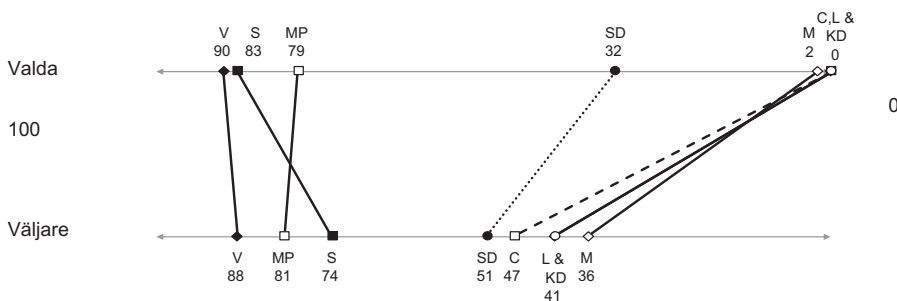
Kommentar: Förslaget lyder: 'Vinster ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg'. Svartalternativen framgår av tabellen. Balansmättet anger andelen bra förslag minus andelen dåligt förslag och varierar mellan +100 (alla svarar bra förslag) och -100 (alla svarar dåligt förslag).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2015–2017.

uteslutande bedrivits av stat, landsting och kommuner eller affärsdrivande verk och offentligt ägda företag som expanderat snabbt. Utmärkande för den nya politiken var marknadsinriktningen med vinstdrivande företag. Långtgående förändringar genomfördes utan att konsekvenserna och regler för upphandling, tillsyn och utvärdering utarbetats. Först i efterhand påbörjades arbetet för att vidta åtgärder (Hartman, 2011). Senare socialdemokratiska regeringar behöll länge den genomförda politiken med få förändringar. Dessutom har djupgående förändringar av socialförsäkringssystemen genomförts som gäller pensionerna, a-kassan och sjukförsäkringarna (Oskarson, 2013).

Det råder idag stor åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda inom de rödgröna partierna, när det gäller vinstutdelning i välfärden (figur 5). Däremot råder det i denna fråga mycket stora skillnader mellan allianspartiernas riksdagsledamöter och partiernas sympatisörer. SD intar i detta avseende en mellanställning (Nilsson, 2017). Mätperioderna skiljer sig dock tidsmässigt för respektive undersökning, då väljarna har besvarat frågan år 2017 medan de valda besvarade frågan år 2014.

Figur 5 *Inställning till förslaget Vinstutdelning ska inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg bland riksdagsledamöter 2014 och svenska folket 2017 (andel bra förslag)*

Källa: Riksdagsundersökningen 2014 och den nationella SOM-undersökningen 2017.

Sammanfattningsvis finner vi att uppslutningen bakom den traditionella välfärdsstaten är stor under senare år. Stödet för den offentliga sektorn är mycket stort och villigheten att sänka skatterna har långsiktigt sjunkit. Samtidigt har kritiken mot privatiseringar ökat markant under senare år. Det gäller såväl förslag om att bedriva mer av privat verksamhet inom vård och skola som inställningen till möjligheten att bedriva äldreomsorg och sjukhus i privat regi. Ställningstagandena präglas av ideologi och partisympati men med en stor skillnad i åsikter mellan väljare och valda. Resultaten överensstämmer med Stefan Svallfors slutsats baserade på *Välfärdsstatsundersökningarna 1986–2010* att det inte finns något sviktande opinionsstöd för välfärdsstaten (Svallfors, 2013).

De under senare år genomförda förändringarna på välfärdspolitikens område har i en rad avseenden avlägsnat Sverige från övriga nordiska länder (Kroll & Blomberg, 2013). Det gäller omfattningen av de vinstdrivande bolagens ansvar för produktionen av välfärdstjänster medan idéburna organisationers verksamhet är mycket begränsad samt reglerna för riskkapitalbolagens verksamhet inom välfärdssektorn. Det gäller också frågan om på vilken nivå ansvar skall utkrävas och även i andra avseenden har regelsystemen inte anpassats till de nya förutsättningarna. Den förändrade inriktningen av välfärdspolitikerna i Sverige under senare år innebär att det offentliga idag spelar en mindre central roll i den svenska välfärdsstaten och att marknaden tillmätts större betydelse för välfärden.

Resultaten i det här kapitlet visar tydligt att det finns ett utbrett opinionsstöd för vinstbegränsningar och för ett förbud mot vinstutdelning inom skattefinansierad vård skola och omsorg. Svenska folket vill inte i första hand se vinstdrivande företag som alternativ till kommun- och landsting/regioner, utan idéburna organisationer. Välfärdsfrågorna var mycket viktiga i valet 2014 och de kommer sannolikt att vara betydelsefulla också i 2018 års val.

Not

- ¹ I 2013 års nationella SOM-undersökning användes fem olika frågeinstrument för att mäta inställningen till vinster i välfärden och oavsett vilken frågeformulering som användes fanns ett stort stöd för vinstbegränsningar/förbud mot vinstutdelning.

Referenser

- Aftonbladet (2018). SD sätter inte längre oss i Sverige främst. 2018-03-27. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/ddplyw/sd-satter-inte-langre-oss-i-sverige-framst>
- Dagens Industri (2015). Kreab bakom SD:s högersväng. 2015-09-15. <https://www.di.se/di/artiklar/2015/9/15/kreab-bakom-sds-hogersvang/>
- Esping-Andersen, G (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity press.
- Esping-Andersen, G (2002). Towards the Good Society, Once Again? I Esping-Andersen, G m fl (red) *Why we need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G (2009). *The Incomplete Revolution: adapting to women's new roles*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Hadenius, S & Nilsson, L (1991). *Ifrågasatt. Den offentliga sektorn i debatt och opinion*. Stockholm: Svensk Informations Mediecenter.
- Hartman, L (red, 2011). *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Johansson, F, Nilsson, L & Strömberg, L (2001). *Kommunal demokrati under fyra decennier*. Malmö: Liber.

- Kroll, C & Blomberg, H (2013). Svensk välfärd i ett nordiskt perspektiv. I Swärd, H, Edebalk, PG & Wadensjö, E (red) *Vägar till välfärd – idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv*. Malmö: Liber.
- Lindbom, A (2011). *Systemskifte? Den nya svenska välfärdspolitiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Landsorganisationen/LO (2017). Remissvar ang. Ordning och reda i välfärden (SOU 2016:78). [http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027472949_remiss_dnr20160441_pdf/\\$File/remiss_Dnr20160441.pdf](http://www.lo.se/home/lo/res.nsf/vRes/lo_fakta_1366027472949_remiss_dnr20160441_pdf/$File/remiss_Dnr20160441.pdf)
- Lindblad, Sverker, Lennart Nilsson & Mårten Lindblad (2017). "Svensk opinion och skolans omstrukturering: Om styrning, förtroende och bedömning av kvalitet" i Anderson, Carlander, Oskarson & Lindgren (red) *Sprickor i Fasaden*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Martinsson, J & Andersson, U (2018). *Svenska trender*. SOM-rapport 2018:1. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Molander, P (2017). *Dags för omprövning*. ESO-rapport 2017:1.
- Nilsson, L (2014). Nej till vinstutdelning – ja valfrihet. I Bergström, A & Oscarsson, H (red) *Mittfåra och marginal*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2016). Välfärdspolitik och välfärdsopinion i Sverige och Västra Götaland 2015. I Bergström, A & Harring, N (red) *Hållbarhetens horisont. Samhälle Opinion och Medier i Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nilsson, L (2017). Väljare och valda om vinster i välfärden. I Andersson, U, Ohlsson, J, Oscarsson, H & Oskarson, M (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Oskarson, M (2013), Kampen om socialförsäkringarna. I Weibull, L, Oscarsson, H & Bergström, A (red) *Vägskäl*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Pierre, J (2013). *Globalization and Governance*. Edward Elgar.
- Proposition 2017/18:159.
- Regeringen, Dir. 2015:22.
- Socialdemokraterna (2017). Trygghet i en ny tid. Kongress 2017. <https://www.socialdemokraterna.se/globalassets/var-politik/arkiv/kongress-2017/trygghet-i-en-ny-tid--politiska-riktlinjer.pdf>
- SOU 2016:78 (2016). *Ordning och reda i välfärden*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Svallfors, S (2013). Trygg, stöttande, tillitsfull? Svenskarna och välfärdsstaten. I Swärd, H, Edebalk, PG & Wadensjö, E (red) *Vägar till välfärd – idéer, inspiratörer, kontroverser, perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Svenska Dagbladet (2017). Nu måste S ge besked om välfärden. 2017-04-23. <https://www.svd.se/alliansen-nu-maste-s-ge-besked-om-valfarden>
- Sundström, G (2018). *Framtidens universitetssjukhus. Beslut om Nya Karolinska Solna*. Delrapport, 2018-02-23.
- Vogel, J (1970). *Aspirationer, möjligheter och skattemoral: en rättsociologisk undersökning av deklaranter*. Stockholm: SOU 1970:25.
- Åberg, R (1993). Århundradets skattereform? Politik och opinion kring 1991 års skattereform. Stockholm: Fritzes.